

Дамзін О. В. Соціально-історичні передумови особистісно-професійного становлення майбутніх вчителів в системі педагогічної освіти України в кінці XX на початку XXI століття. *Особистісно-професійна підготовка фахівців у контексті інтеграції України в європейський освітній простір: Матеріали всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції* (м. Вінниця, 2-3 листопада 2023 р.). Частина 1.–Вінниця: «Твори», 2023. С. 113-118

СОЦІАЛЬНО-ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ В СИСТЕМІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В КІНЦІ XX НА ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ

Дамзін О. В.

Анотація. В матеріалах на основі аналізу архівних матеріалів, державних документів щодо освіти, психолого-педагогічної літератури визначено та здійснено аналіз соціально-історичних передумов особистісно-професійного становлення майбутніх вчителів в системі педагогічної освіти України в кінці XX на початку XXI століття.

Ключові слова: особистісно-професійне становлення майбутніх вчителів, система педагогічної освіти України, соціально-історичні передумови особистісно-професійного становлення майбутніх вчителів.

SOCIAL-HISTORICAL BACKGROUND OF THE PERSONAL AND PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF FUTURE TEACHERS IN THE PEDAGOGICAL EDUCATION SYSTEM OF UKRAINE AT THE END OF THE 20TH AND THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY

Damzin O. V.

Abstract. In the materials based on the analysis of archival materials, state documents on education, psychological and pedagogical literature, the socio-historical prerequisites of the personal and professional development of future teachers in the system of pedagogical education of Ukraine at the end of the 20th and the beginning of the 21st century were determined and analyzed.

Keywords: personal and professional development of future teachers, system of pedagogical education of Ukraine, socio-historical prerequisites of personal and professional development of future teachers.

Соціально-історичні передумови особистісно-професійного становлення майбутніх вчителів в системі педагогічної освіти України в кінці ХХ на початку ХХІ століття визначаються історичним розвитком країни та змінами в освітній системі. Спробуємо їх окреслити короткими ключовими тезами.

Першою ознакою цього переломного етапу в розвитку суспільства, освіти і науки є те, що після радянського періоду настає епоха пострадянської трансформації. Україна переходить від радянської системи освіти до незалежності в 1991 році, а разом з нею до звільнення від централізації та ідеологізації, долаючи проблеми і труднощі, які виникають на цьому шляху. Це призводить до необхідності реформування освітньої системи та підходів до підготовки вчителів, звільнення навчальних програм від радянської ідеології та пропаганди комуністичних цінностей. Такі зміни призводять до зміни вектору особистісно-професійного становлення майбутніх учителів.

Другою ознакою є глобалізація та євроінтеграція: Україна активно працює над інтеграцією в європейські освітні структури, що вимагає гармонізації стандартів педагогічної освіти з європейськими стандартами та підготовки вчителів, які відповідають цим стандартам.

Технологічна революція – *третьою ознакою* етапу перебудови суспільства на зламі віків. Зростання доступу до інформаційних технологій і їх вплив на освіту змінюють підходи до навчання та вимагають підготовки вчителів, які можуть ефективно використовувати технології в навчальному процесі.

В цей період відбуваються соціокультурні зміни в суспільстві, зокрема в сім'ї, мас-медіа, в мережі «інтернет» та культурних цінностях, які суттєво

впливають на роль вчителя і вимагають адаптації педагогічних підходів до викликів в суспільстві та освіті. Це є *четвертою передумовою* особистісно-професійного становлення майбутніх вчителів в системі педагогічної освіти України.

Паралельно з вищезазначеними змінами гостро відчувається дефіцит педагогічних кадрів, особливо в сільській місцевості. Це вимагає широкомасштабних програм підготовки вчителів та підвищення їхньої кваліфікації. Це ще одна *передумова* становлення особистоті та професіоналізму вчителів у цей історичний період.

Наступна особливість переломного періоду, яка також стала важливою соціально-історичною передумовою змін у професійно-особистісному становлення майбутніх педагогів, – запозичення міжнародного досвіду. Орієнтація на кращі і найкращі педагогічні практики з зарубіжних країн стає важливою складовою педагогічної освіти в Україні.

З урахуванням цих соціально-історичних передумов система педагогічної освіти України в кінці ХХ на початку ХХІ століття більшою мірою стала зорієнтованою не лише на фахову і професійну підготовку, але й розвиток особистості студентської молоді, на розвиток навичок адаптації до змін у суспільстві та вдосконалення педагогічної майстерності для відповіді на виклики сучасного освітнього середовища.

Після отримання незалежності від Радянського Союзу в 1991 році, Україна розпочала процес децентралізації освіти та поглиблення національної ідентичності. Зміни у змісті освіти включали перегляд і оновлення навчальних програм, та видалення радянської ідеології з навчальних матеріалів. В кінці 20 століття відбулись зміни у мовній політиці, українська мова стала державною і офіційною мовою навчання в українських школах, була відновлена українська культурна спадщина, розширилась політична система, з'явилися нові партії і політичні рухи, активізувалась інтеграція в міжнародні структури ООН та ЄС, Україна стала членом ООН та розпочала процес євроінтеграції, спрямований на підвищення

стандартів в сфері прав людини, економіки та політики. Ці події та зміни в історії України значно вплинули на освіту, забезпечивши динамічні зміни в її системі. Система освіти почала переорієнтовуватися на демократичні та гуманітарні цінності, виходячи за межі попередньої ідеології. Академічна свобода проявилась у тому, що вища освіта отримала більшу автономію і можливість вільного вибору курсів і спеціальностей. У вищій освіті в Україні було впроваджено багато реформ, спрямованих на вдосконалення якості навчання, забезпечення більшої автономії університетів та сприяння їх міжнародній інтеграції. Однією зі значущих подій стало впровадження Закону України «Про освіту» в 2017 році, який визначив основні принципи освіти в Україні та впорядкував її систему. З початку 21 століття також спостерігається зростання інтересу до іноземних мов та культур, що відображається у розвитку і оновленні програм навчання англійської та інших іноземних мов у школах та університетах.

Усі ці зміни свідчать про еволюцію освітньої системи в Україні з ідеологічної та централізованої системи в кінці 20 століття до більш децентралізованої, багатомовної та більш прозорої на початку 21 століття. Для особистісно-професійного становлення майбутнього вчителя особливої актуальності набули поняття «власна позиція», «соціальна позиція», «критична позиція», «максимальний прояв своєї індивідуальності».

Історичні передумови особистісно-професійного становлення майбутніх учителів в педагогічних університетах України (кін. 20 – поч. 21 ст.) пов'язані з модернізацією освіти та освітніми інноваціями як результатом системи факторів розвитку педагогічної науки та педагогічних досліджень. Не менш важливим є розвиток освітніх інститутів, у тому числі всіх типів загальноосвітніх навчальних закладів, а також історико-педагогічних тенденцій в освітній сфері. Традиційно історію виникнення педагогічних інновацій пов'язують із появою експериментальної педагогіки у другій половині XIX століття, котра інтерпретується як наука про дослідження індивідуальних психологічних особливостей дитини та інноваційних на той

час методів, форм та змісту навчання й виховання із застосуванням методів наукового пошуку. Важливим інноваційним напрямом дослідження зарубіжних науковців того часу (А. Біне, О. Декролі, А. Лай, Е. Клапаред, В. Кілпатрік, Е. Мейман, Е. Торндайк) стало визнання пріоритету творчого розвитку, що прийшов на заміну загальноновизнаних освітніх традицій.

На основі здійсненого аналізу архівних матеріалів, державних документів щодо освіти, констатуємо наявність в Україні з кінця 20 і початку 21 століття великої кількості різноманітних за спрямуванням стратегій, концепцій, програм інноваційного розвитку суспільства, що, в свою чергу, спричиняло інноваційні зміни в освіті, а отже і в особистісно-професійному становленні майбутніх вчителів.

Щодо розвитку освіти досліджуваного періоду, то у Державній національній програмі «Освіта» («Україна ХХІ століття», 1993 р.) вказано на роль освіти у процесі перетворення України у самостійну державу. Наголошується на необхідності розбудови всієї системи освіти, на її реформуванні задля відновлення духовного та інтелектуального потенціалу, на становленні демократичних засад у суспільстві, на зростанні ролі кожної особистості, тобто демократизації та гуманізації суспільства, на інтелектуалізації праці на основі інноваційних технологій [3].

Вектор особистісно-професійного становлення майбутніх вчителів визначали стратегії та перспективні напрями розвитку інноваційної діяльності педагогів в Україні, сформульовані у Національній доктрині розвитку освіти (2002), де акцент було зроблено на ідеї навчання впродовж життя, важливої в контексті особистісно-професійного становлення педагога. Забезпечення мети державної освітньої політики у Національній доктрині визначено через створення належних умов для розвитку кожного громадянина України, його творчої самореалізації, здатності продуктивно працювати й одночасно навчатися протягом всього життя, створювати національні цінності та додержуватися ідеї громадянського суспільства. Перспективними напрямами освітньої політики у документі виокремлено

наступні: формування національних і загальнолюдських цінностей; особистісна орієнтація освітнього процесу; рівні можливості у здобутті освіти; покращення якості освіти на основі постійного оновлення змісту, методів та форм організації освітнього процесу; збагачення україномовного освітнього середовища; соціальні гарантії для професійної самореалізації вчителів та підвищення їх статусу у суспільстві; поєднання науки та освіти, розширення можливостей дистанційної освіти; розвиток освітніх інновацій та цифрових технологій; євроінтеграція вітчизняної освіти [4, ст. 860].

У досліджуваний період було запроваджено низку законів та положень, застосування яких мало суттєвий вплив на особистісно-професійне становлення майбутніх вчителів у досліджуваний період: Закон України «Про професійно-технічну освіту» (1998), «Про загальну середню освіту» (1999), «Про позашкільну освіту» (2000), «Про дошкільну освіту» (2001), «Про вищу освіту» (2014) , Положення про освітній округ (2010), Положення про загальноосвітній навчальний заклад (2010), Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах (2011), Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти (2011), Положення про дистанційне навчання (2013) тощо.

«Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013) була розроблена з метою кардинальних змін у підвищенні якості освіти та конкурентоспроможності випускників відповідно до нових суспільних умов та спрямування на інтеграцію України у міжнародний освітній простір. До стратегічних напрямів розвитку освіти було віднесено реформування освіти на основі принципу пріоритетності людини [5, ст. 1783], що створювало сприятливі умови як для особистісного, так і для професійного становлення майбутніх вчителів.

Література

1. Каплінський В. В. Професійне становлення майбутнього вчителя в процесі загальнопедагогічної підготовки: теорія і практика: монографія. Вінниця: «Твори», 2018. 492 с.

2. Каплінський В. В. Якість підручників і посібників як важливий чинник професійного становлення майбутнього вчителя в процесі загальнопедагогічної підготовки. *Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Сер. Педагогіка і психологія*. 2018. Вип. 53. С. 100 – 107.
3. Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття»). URL : постанова Каб. Міністрів України від 03.11.1993 № 896. URL : <http://www.ligazakon.ua>.
4. Про Національну доктрину розвитку освіти [Текст] : Указ Президента України від 17.04.2002 №347/2002. Офіц. вісн. України. 2002. № 16. Ст. 860.
5. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [Текст] : Указ Президента України від 25.06.2013 №344/2013. Офіц. вісн. України. 2013. № 50. Ст. 1783
6. Kaplinskyi V.V., Lazarenko N.I. Cognitive component of the professional formation of the future teacher in the process of general pedagogical training. *European vector of contemporary psychology, pedagogy and social science: the experience of Ukraine and the republic of Poland*. 2018. P.124 – 142.